

УДК 321.7:141.78

*Мартінішина А. В., здобувач вищої освіти;
Іваницька О. П., д-р іст. наук., професор,
професор кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

ПОСТМОДЕРНА ДЕМОКРАТІЯ: ПРОВІДНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ

Ключові слова: демократизація, постмодерна демократія, глобалізація, модернізація, перспективи.

Вступ. Попри висхідну динаміку сучасного глобального процесу демократизації та зростання чисельності демократичних країн (у 1974 році було 39 демократичних країн – (27,5 % від загальної кількості країн у світі, наприкінці 2015 року – вже 125, тобто 64 %), теоретичні та прикладні пошуки сутності, новітнього змісту та модернізації сучасних демократичних процесів були й залишаються актуальними [1, с. 114]. До того ж відомо, за С. Хантінгтоном, що між визначеними ним «хвилями демократизації» відбуваються «відкати», тобто повернення до недемократичних, зокрема авторитарних систем [2, с. 13, 52, 179]. У політологічній літературі йдеться про поширення так званого «нового авторитаризму» і висловлюються сумніви щодо незворотного й поступального характеру процесу світової демократизації [3, с. 25–31]. З іншого боку, стверджується, що сучасна демократія насправді перебуває у певній кризі, яка може стати відправною точкою для поглиблених реформ, внаслідок яких демократичні політичні системи вийдуть із неї сильнішими, привабливішими та стабільнішими [3, с. 27].

Актуальність. Нині з часу появи концепту представницької демократії сформувався нове за рівнем розвитку суспільство, яке характеризується науковцями як «постіндустріальне», «інформаційне», «постматеріальне», «постмодерне» тощо. Основними його характеристиками є вищий рівень розвитку суспільних відносин, докорінний злам у суспільній свідомості, переоцінка цінностей, і це торкається всіх сфер суспільного життя. Цей глобальний стан цивілізації останніх десятиліть став часом інтенсивного прояву суспільних і природних проблем нової якості, що призвело до появи цілої низки нових концепцій та теорій у філософії, політології, соціології та інших науках. В умовах постмодерного суспільства «демократія, як форма організації та здійснення влади, постає перед необхідністю модернізації та пошуку відповідей на виклики сучасного світу» [4, с. 51].

Мета роботи полягає у вивченні сучасних концептуальних підходів зарубіжної та вітчизняної політологічної літератури щодо характерних рис найновішої демократії, її проблем та перспектив подальшого поступального розвитку.

Трансформації в постмодерну епоху зазнають моделі демократії, які формуються за різних підходів, тому можуть різнитися для країн із різним рівнем розвитку демократії, бо повинні вирішувати як спільні, так і різні національні

проблеми. Тож універсального рішення, як і універсальної моделі постмодерної демократії, немає і не може бути, тому що постмодерне суспільство апріорі є плюралістичним.

Розробка постмодерної моделі демократії відбувається в межах двох основних підходів: еволюційного, за якого демократія розглядається, як явище, що розвивається, долаючи свої внутрішні суперечності та конфлікти, та космополітичного, в якому модернізація демократії обумовлена чинниками глобалізаційного характеру [4, с. 52; 5].

У межах еволюційного підходу постмодерні моделі демократії створюються в основному на базі оновлення й удосконалення ліберально-демократичної моделі. Також на основі моделі ліберальної демократії з урахуванням різних аспектів та вимірів розробляються інтегровані (комплексні) моделі демократії, в яких беруться до уваги конкретні для окремої країни проблеми та враховується її специфіка. Тому можна говорити про тенденцію до тонкої диференціації демократій у постмодерну епоху, і про те, що будуть з'являтися все нові моделі демократії [6, с. 227].

Чи не найбільшу популярність має модель постліберальної демократії Ф. Шміттєра, яка не вдається до радикалізму й популізму, а продовжує традиції ліберальної демократії та зберігає її досягнення, «але намагатиметься пристосувати ліберальні демократичні практики до розширеного діапазону обмінів та комунікацій, що їх має в запасі глобальне майбутнє». Видатний американський політолог резонно зауважує, що «більшість... викликів надійде із середовища утверджених ліберальних демократій (УЛД), а не молодих неodemократій (МНД)», тому що молоді демократії стикаються із розчаруванням через недосяжність ідеалу демократії або повільність демократичних змін, тобто з причин практичного втілення демократії, які є тимчасовими труднощами, а для країн сталої демократії умови постмодерного світу та розширення демократичного простору до глобальних розмірів диктують необхідність якісних і широких змін: «...постліберальним реформаторам доведеться... пропонувати круті й важливі політичні зміни, і ці зміни можна схвалити й запровадити відповідно до наявних правил ліберальної демократії» [7, с. 208–213].

У межах космополітичного підходу створено космополітичну модель демократії, фундатором якої є британський політолог Д. Гелд, і яка, імовірно, поки певною мірою є моделлю більш віддаленого майбутнього, бо різні рівні розвитку демократії у різних країнах, розбіжності у рівнях їх економічного розвитку роблять плідну співпрацю цих країн щодо вирішення глобальних проблем досить проблематичною.

Д. Гелд окреслив у своїй моделі завдання як короткострокової перспективи (зокрема реформування наявних провідних міжнародних інститутів та створення деяких нових, наприклад, Міжнародного Суду з прав людини; запровадження транснаціональних референдумів; економічна допомога найбільш уразливим у соціальному сенсі країнам), так і довгострокової (створення Світового парламенту, глобальної юридичної системи; надання функції примусу регіональним та глобальним інститутам; плюралізація форм власності тощо). В якості передумов для реалізації такої моделі демократії Д. Гелд визначив

«розвиток усвідомлення перехресних “спільних доль”, які вимагають спільних демократичних рішень – на місцевому, національному, регіональному й світовому рівнях», обґрунтувавши необхідність запровадження міжнародного управління неможливістю вирішення економічних, соціальних, екологічних проблем, що постали перед людством внаслідок глобалізації, на рівні однієї країни та невідповідністю принципам демократії тих рішень, які ухвалюють «квазірегіональні і квазінаціональні організації, як Європейський Союз (ЄС), Північноатлантичний блок (НАТО) та Міжнародний валютний фонд (МВФ)» [5; 8].

Висновки

З огляду на теоретичні побудови імовірної для сучасної України ефективної інтегрованої моделі демократії можна стверджувати, що у молодих демократіях, які перебувають у стадії становлення, більше шансів у протистоянні проти викликів сучасності, ніж у країн з давніми демократичними традиціями.

Вважаємо, що подальше дослідження чинників і характерних рис сучасної демократії та її моделей є досить перспективним, актуальним і має вагомий науковий потенціал та непересічне прикладне значення.

Список використаних джерел

1. Романюк О. І. Що таке «дефектні демократії» і якими вони бувають. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2(33). С. 114–123.
2. Хантингтон С. Третья волна. *Демократизация в конце XX века* / пер. с англ. Москва: РОССПЭН, 2003. 368 с.
3. Вятр Ежи. Новый авторитаризм: кризис или конец либеральной демократии? *Журнал Белорусского государственного университета. Социология*. 2019. № 3. С. 25–32.
4. Андрійчук Т. Сучасна демократія: проблеми та перспективи розвитку. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4–5. С. 50–57.
5. Гелд Д. Демократія та глобальний устрій / пер. з англ. О. Юдін, О. Межевікіна. Київ: «Port-Royal», 2005. 360 с.
6. Долженков О. Сучасна демократія: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми політики*. 2015. № 54. С. 221–229.
7. Демократія: антологія / упоряд. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. 1108 с.
8. Гелд Д. Моделі демократії. *Політологія: хрестоматія для лінивих (анотації відомих праць з історії та сучасності політичної науки)*. URL: <https://anthologyforhelazy.webnode.com.ua/l/devid-geld-modeli-demokratiji/>